

La interculturalitat en el sistema educatiu de Catalunya

Document per al debat

Índex

1. Marc normatiu sobre interculturalitat	5
2. Marc conceptual sobre interculturalitat	11
2.1. Societat i diversitat cultural.....	11
2.2. La construcció de la identitat personal i col·lectiva	12
2.3. Educació intercultural.....	13
3. Àmbit internacional	15
4. Àmbit nacional	17
4.1. Marc competencial	19
5. Idees per al debat	23
6. Referències.....	27
7. Glossari.....	31

1. Marc normatiu sobre interculturalitat

1.1. Pel que fa al marc jurídic internacional tenim:

a) [Declaració universal dels drets humans](#)

L'article 1 de la Declaració universal dels drets humans afirma que tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i en drets.

L'article 18 de la Declaració universal dels drets humans afirma que tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió.

L'article 26 de la Declaració universal dels drets humans fa èmfasi en el fet que l'educació ha de tendir al ple desenvolupament de la personalitat humana i al reforçament del respecte dels Drets Humans i de les llibertats fonamentals.

b) Tractats, convencions i pactes:

- [Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals](#) (1966)
- [Convenció sobre l'ensenyança tècnica i professional](#) (1989)
- [Convenció dels drets de l'infant](#) (1989)
- [Conveni de la OIT núm. 169 sobre pobles indígenes i tribals en països independents](#) (1911)

c) Declaracions i recomanacions:

- [Declaració sobre la raça i els prejudicis racials \(UNESCO, 1978\)](#)
- [Declaració universal de la UNESCO sobre la diversitat cultural \(2001\)](#)
- [Llibre Blanc sobre el Diàleg Intercultural \(consell d'Europa, 2008\)](#)

d) [Organització Internacional per a les Migracions](#)

És una organització intergovernamental fundada al 1951 que s'ocupa de la problemàtica de les migracions. Té la seu a Ginebra i compta amb oficines locals en més de 100 països. Des de setembre de 2016 està associada a les Nacions Unides. Actualment té 165 estats membres i 8 observadors, a més de 76 organitzacions intergovernamentals i no governamentals. L'OIM té una estructura flexible i molt descentralitzada, amb unes 440 oficines a 150 països. Això permet tenir la capacitat d'executar un nombre creixent de projectes diversos a petició dels estats membres.

L'OIM és l'organisme principal en l'àmbit de la migració i treballa per ajudar a garantir una gestió ordenada i humana de la migració, promoure la cooperació internacional en la matèria, ajudar en la cerca de solucions pràctiques als problemes i proporcionar assistència humanitària als migrants que la necessitin, siguin refugiats, desplaçats o altres tipus de persones desarrelades. La Constitució de l'OIM reconeix explícitament el vincle entre migració i desenvolupament econòmic, social i cultural, com també el dret de llibertats de circulació de les persones.

e) Resolucions del Parlament Europeu

- [Resolució del Parlament Europeu, de 25 de novembre de 2015](#), sobre la prevenció de la radicalització i el reclutament de ciutadans europeus per organitzacions terroristes
- [Resolució del Parlament Europeu, de 19 de gener de 2016](#), sobre el paper del diàleg intercultural, la diversitat cultural i l'educació en la promoció dels valors fonamentals de la UE

1.2. Pel que fa al marc jurídic estatal tenim:

a) [Constitució espanyola](#)

L'article 16 de la Constitució espanyola garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i de les comunitats sense cap altra limitació, quan siguin manifestats, que la necessària per al manteniment de l'ordre públic protegit per la llei.

L'article 27 de la Constitució espanyola fa èmfasi en el fet que l'educació tindrà com a objecte el desenvolupament ple de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i a les llibertats fonamentals.

b) [Llei orgànica d'Educació 2/2006, de 3 de maig](#)

L'article 17 de la Llei orgànica d'Educació 2/2006, de 3 de maig afirma que un dels objectius de l'educació primària és conèixer, comprendre i respectar les diferents cultures.

L'article 23 de la Llei orgànica d'Educació 2/2006, de 3 de maig afirma que l'educació secundària obligatòria contribuirà a desenvolupar a l'alumnat les capacitats afectives de tots els àmbits de la seva personalitat i en la seva relació amb els altres, rebutjant els prejudicis de qualsevol tipus.

L'article 121 de la Llei orgànica d'Educació 2/2006, de 3 de maig afirma que el projecte educatiu de centre haurà de tenir en compte les característiques de l'entorn social i cultural del centre.

c) [Llei 24/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya](#)

L'article 12, punt 2, de l'acord estableix les condicions per a la dispensa d'assistència a classe i de la celebració d'exàmens des de la posta del sol de divendres fins a la posta del sol de dissabte, a petició pròpia o dels qui n'exerceixen la pàtria potestat o tutela.

d) [Llei 25/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya](#)

L'article 12, punt 3, de l'acord estableix les condicions per a la dispensa d'assistència a classe de i de la celebració d'exàmens el dissabte i les festivitats expressades en el mateix article, a petició pròpia o dels qui n'exerceixen la pàtria potestat o tutela.

- e) [Llei 26/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Comissió Islàmica d'Espanya](#)

L'article 12, punt 3, de l'acord estableix les condicions per a la dispensa d'assistència a classe de i de la celebració d'exàmens el dissabte i les festivitats expressades en el mateix article, a petició pròpia o dels qui n'exerceixen la pàtria potestat o tutela.

L'article 14, punt 4, estableix que l'alimentació dels alumnes musulmans dels centres docents públics i privats concertats que ho sol·licitin, procurarà adequar als preceptes religiosos islàmics. així com l'horari de menjar durant el mes del Ramadà.

- f) [Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social](#)

L'article 9 sobre el Dret a l'educació afirma que els poders públics promouran que els estrangers puguin rebre ensenyament per a la seva millor integració social.

- g) [Reial decret 3/2018, de 12 de gener, pel qual es modifica el Reial Decret 275/2007, de 23 de febrer, per el que es crea l'Observatori Estatal de la Convivència Escolar](#)

Entre les funcions de l'Observatori hi ha la implementació de les polítiques educatives per a la millora de la convivència escolar, l'assessorament del desenvolupament de la formació dels membres de la comunitat educativa referents a la convivència escolar i la promoció del [Plan Estratégico de Convivencia Escolar](#). Anualment aquest Observatori elabora un informe per al Consejo Escolar del Estado i altres institucions sobre l'estat de la convivència escolar i propostes amb mesures d'aplicació per a la seva millora.

1.2. Pel que fa al marc jurídic català tenim:

- a) [Estatut d'Autonomia de Catalunya](#)

El preàmbul de l'Estatut de Catalunya afirma que Catalunya és un país ric en territoris i gents, una diversitat que la defineix i l'enriqueix des de fa segles i l'enforteix per als temps venidors.

L'article 4 de l'Estatut de Catalunya afirma que els poders públics de Catalunya han de promoure els valors de la llibertat, la democràcia, la igualtat, el pluralisme, la pau, la justícia, la solidaritat, la cohesió social, l'equitat de gènere i el desenvolupament sostenible.

b) [Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació](#)

L'article 2 afirma que un dels principis que regeix el sistema educatiu és la inclusió escolar i la cohesió social.

L'article 4 afirma que tothom té dret a accedir en condicions d'igualtat al sistema educatiu.

L'article 7 afirma que tots els membres de la comunitat escolar tenen el dret a una bona convivència i el deure de facilitar-la.

Els articles 21 i 22 regulen els drets i els deures de l'alumnat.

L'article 30 fa èmfasi en la convivència en el centre.

L'article 32 anomena la mediació com un procediment per a la prevenció i regulació de conflictes.

L'article 47 remarca que els criteris de prioritat mai no poden comportar discriminació per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió, llengua o qualsevol altra condició o circumstància personal de l'alumne o alumna o de la seva família.

L'article 77 afirma els criteris que regeixen a cada centre l'organització pedagògica dels ensenyaments han de contribuir a la integració dels alumnes procedents dels diversos col·lectius, en aplicació del principi d'inclusió.

c) [Decret 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària](#)

L'article 3 del Decret 119/2015, de 23 de juny, sobre l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària estableix que l'educació primària contribuirà a respectar el dret a la diferència de les persones i debatre críticament les diferències culturals i religioses des d'una perspectiva intercultural.

d) [Decret 187/2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria](#)

L'article 3 del Decret 187/2015, de 25 d'agost, sobre l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria estableix que l'educació secundària obligatòria contribuirà a conèixer, valorar i respectar els valors bàsics i la manera de viure de la pròpia cultura i d'altres cultures en un marc de valors compartits, fomentant l'educació intercultural, la participació en el teixit associatiu del país, i respectar-ne el patrimoni artístic i cultural.

e) [Decret 279/2006, de 4 de juliol de drets i deures de l'alumnat](#)

L'article 2 anomena els principis generals del Decret.

L'article 3 afirma que l'administració educativa en general i als òrgans de govern dels centres educatius en particular garantir, en el seu respectiu àmbit d'actuació, el correcte exercici i l'estricta observança dels drets i deures de l'alumnat

L'article 4 anomena els òrgans de centre que poden proposar i iniciatives per a millorar la convivència.

L'article 10 afirma que l'alumnat té el dret al respecte de les seves conviccions religioses, morals i ideològiques.

f) [Decret 102/2010, de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius](#)

L'article 5 estableix que el projecte educatiu de cada centre ha de contenir els principis de l'educació inclusiva.

L'article 7 estableix la carta de compromís educatius amb les famílies, en el punt 4 afirma que els compromisos s'han de referir al respecte a les conviccions ideològiques i morals de la família en el marc dels principis i valors educatius establerts a les lleis.

L'article 31 afirma que al director o a la directora li correspon assegurar els plantejaments d'inclusió en el projecte de direcció.

g) [Decret 150/2017, de 17 d'octubre, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu](#)

Aquest Decret desplega la Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació; dona continuïtat a les actuacions desenvolupades pel Departament d'Ensenyament basades en els principis d'inclusió, normalització, escola per a tots, sectorització de serveis i atenció personalitzada, i té en compte la normativa vigent, les orientacions dels organismes internacionals, els avenços de la recerca en educació, la tradició pedagògica de Catalunya i les pràctiques de referència de molts professionals i centres educatius, per avançar en l'objectiu de fer possible una educació per a tots en el marc d'un sistema educatiu inclusiu.

2. Marc conceptual sobre interculturalitat

2.1. Societat i diversitat cultural

Un dels fenòmens que caracteritzen més clarament el nostre país és la creixent pluralitat que s'hi detecta, i aquesta diversitat cultural s'ha accelerat amb la tendència creixent dels fluxos migratoris. Aquests han comportat una hiperdiversitat cultural de les societats que esdevé un repte important per als drets humans, la democràcia i la cohesió comunitària. És per això que es torna fonamental per a les administracions públiques gestionar aquest pluralisme, on les polítiques d'integració han de contribuir a:

- proveir les necessitats bàsiques i els drets fonamentals
- mantenir la cohesió social,
- augmentar la inserció social i laboral,
- reduir la marginalitat.

Les polítiques públiques sobre aquesta qüestió han variat al llarg dels anys i segons els països. En general, s'han plantejat tres tipus d'aproximacions: segregació, assimilació i multiculturalisme.¹

La **segregació** implica una separació legalment forçada de diferents grups culturals i ètnics. Les polítiques de segregació es dissenyen per limitar la participació de minories en els processos de presa de decisió —fins i tot quan en realitat la minoria sigui una majoria numèrica— i serveixen per garantir el domini polític o econòmic continuat d'alguns grups i la subordinació d'uns altres. Els exemples més coneguts són les segregacions racials que s'aplicaven al sud dels Estats Units o l'Apartheid a Sud-àfrica.

L'**assimilació** és un procés unidireccional d'absorció pel qual les minories abandonen, si més no públicament, les seves identitats ètniques. L'aproximació assimilacionista considera la diversitat com un problema i les diferències culturals com una divisió social. En els processos d'assimilació, els immigrants adopten la cultura i la manera de viure de la societat receptora i, en conseqüència, es produeix el seu desarrelament i aculturació. Un exemple clar n'és França, on tanmateix s'han produït situacions de marginació i rebuig dels col·lectius que no han admès l'assimilació.

A l'altre extrem, el **multiculturalisme** es basa en el reconeixement de la diferència i dels drets individuals dels grups ètnics minoritaris a exercir costums i creences lliurement. Aquest reconeixement institucional de la pluralitat cultural de la societat es concreta en aspectes com un enfocament plurinacional del currículum educatiu, suport públic a les activitats de les comunitats minoritàries i mesures de discriminació positiva amb determinats col·lectius. A diferència de les aproximacions anteriors que veuen la diversitat com un problema, el multiculturalisme tracta la diversitat com un avantatge i proporciona un marc que dona suport als drets de les minories. L'exemple seria el Canadà, amb una integració dels immigrants satisfactòria, bons resultats educatius i una percepció positiva de la immigració. Tot i així, es critica que el multiculturalisme exalta la diferència, fomenta la fragmentació social i manté barreres culturals.

¹ Hem de tenir present que atenció intercultural no és sinònim d'atenció socioeducativa a les generacions de famílies estrangeres.

Per superar segregació, assimilació i multiculturalitat es proposa avançar en la **interculturalitat**, és a dir, entendre que la diversitat és un actiu per fomentar la interacció entre cultures, augmentar la comprensió mútua i promoure comunitats plurals però cohesionades. És per això que un dels principis intrínsecs de la interculturalitat és entendre la cultura com un concepte dinàmic, ja que la interculturalitat és l'equilibri entre la cultura de la societat d'acollida i la dels immigrants, i implica canvis de comportament per les dues bandes. Cal establir relacions entre els diversos col·lectius i promoure intercanvis que esdevinguin un enriquiment i es basin en el respecte i la convivència en la diferència.

La UNESCO² defineix **interculturalitat** com les relacions evolutives que es donen entre grups culturals, la presència i **la interacció equitativa de diverses cultures i la possibilitat de generar expressions culturals compartides**, que s'adquireixen a través del diàleg i d'una actitud de respecte mutu. En aquest sentit, el repte més important és dissenyar i implantar estratègies de gestió de la diversitat.

Des del punt de vista intercultural, cal desenvolupar estratègies globals per gestionar positivament la diversitat i considerar-la un avantatge, un actiu, un recurs que amplifica els beneficis econòmics i socials d'una comunitat heterogènia, i no veure-la com una amenaça amb efectes potencialment negatius. De fet, aquest enfocament valida diferents cultures, idees i creences dins d'un marc global de drets humans. És per això que en la gestió de la diversitat cal, en primer lloc, identificar els valors transversals que uneixen les tradicions per tal de superar els estereotips latents que existeixen. I després, establir un procés de diàleg entre elles.

Alhora, i per tal de combatre el replegament en comunitats tancades, s'ha de construir una cultura pública comuna, tal com queda reflectit en el pacte nacional per a la immigració de 2008, que comporti una reflexió sobre les pròpies tradicions –filosòfiques, humanistes, religioses i d'altres) per tal d'inventar les regles de vida comuna.³

2.2. La construcció de la identitat personal i col·lectiva

La identitat personal depèn no només de factors biològics i psicològics, sinó també de factors socials, econòmics, i culturals, com és el tractament del gènere. La construcció de la identitat és un procés, fruit de moltes interaccions, que es porta a terme amb el diàleg i la interacció amb els altres. Saber qui som és una necessitat vital ordenada envers la necessitat vital d'orientar la vida i donar-ne un sentit. Els éssers humans poden ser semblants o tenir semblances, però mai no iguals, perquè cada ésser humà és únic; la identitat és un sentiment que tenim de formar part d'un grup, ja sigui religiós, cultural... i també és un element que tenim que forma part de la personalitat.

En aquest punt, la diversitat sexual i de gènere són un dels grans eixos a treballar. Hem de distingir entre la tendència sexual i la identitat de gènere, és a dir, la construcció cultural de la

² UNESCO (2005). Art. 4.1. de la *Convención sobre la protección y promoción de la diversidad de las expresiones culturales*.

Una altra definició seria: Interculturalisme. *Interrelació de diferents cultures o realitats ètniques en una mateixa societat, les quals conviuen de forma pacífica i respectuosa i s'enriqueixen mútuament*. Diccionari d'educació, p. 181.

³ *La diversitat religiosa en els societats obertes. Criteris de discerniment*. Document 1. Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa, p. 14.

identitat pel que fa al gènere, on el fet diferencial ha de ser incloent i no excloent. També es pot parlar en l'àmbit col·lectiu d'un procés de construcció de les identitats col·lectives o de grup. S'entén per identitat de grup les representacions intersubjectives compartides pels individus d'un mateix grup i construïdes per creences, actituds i comportaments específics que es comuniquen a cada membre per la seva pertinença a aquest grup. Aquesta manera de sentir, comprendre i actuar en el món i en les formes de vida compartides s'expressa en institucions, comportaments regulats i, en general, en el món simbòlic de la cultura: una llengua comuna, uns valors bàsics, una història compartida, uns referents, i unes creences religioses.

Les comunitats no poden existir sense una cultura que identifiqui els seus membres i doni sentit a la convivència. Som éssers amb identitats individuals i col·lectives i, per tant, afirmar la identitat de cada poble és tan important com afirmar la identitat de cada individu. La identitat col·lectiva és, doncs, un element valuós per a la construcció de la identitat individual. Per a molts individus, les identitats col·lectives generen un sentiment positiu específic de dignitat, autoestima i orgull de pertinença que les converteix en necessàries per a l'autorealització personal.

Les societats occidentals són cada vegada més pluriculturals. L'antiga homogeneïtat social impulsada pels estats, les religions i els grans sistemes de valors estan cedint el pas a una pluralitat de referències identitàries: ens trobem amb societats amb un pluralisme no merament ideològic, sinó també cultural, religiós, moral, que trenca amb la uniformitat pròpia de les cosmovisions del passat. I el fort increment de la immigració no ha fet sinó visualitzar aquest pluralisme. Els processos migratoris accelerats i facilitats per la globalització han portat les societats a esdevenir cada cop més multiculturals. La multiculturalitat és una realitat, un procés irreversible. Es tracta de saber afrontar el repte i gestionar-la bé per tal de poder viure junts a partir del supòsit que una societat ha de compartir, com a mínim, un cert consens sobre les regles que regeixen la convivència entre els individus que la formen.

La nova identitat col·lectiva resultant es basa en la participació en la vida cívica, social i política, i no pas en els orígens culturals o nacionals de les persones. S'assoleix aquesta integració quan s'arriba a compartir una certa identificació amb els altres i una voluntat de pertànyer a un espai comú, el qual exigeix deures i atorga drets tant a la població que arriba com a la que acull.

En la gestió de la multiculturalitat, cal adoptar una perspectiva d'interculturalitat, que s'ha d'entendre com un compromís de reconeixement recíproc i una relació activa i participativa entre els diversos grups culturals presents a la societat. Aquest marc intercultural flexible, equitatiu i sostenible és per si mateix un motor de transformació social.

2.3. Educació intercultural

L'educació intercultural és una resposta pedagògica a l'exigència de preparar la ciutadania perquè pugui desenvolupar-se en una societat plural i democràtica. Té com a finalitat última la igualtat en drets, deures i oportunitats de totes les persones, i el dret a la diferència en un marc de valors de convivència compartits. L'educació intercultural promou espais d'inclusió basats en la igualtat i la necessitat de compartir uns valors comuns que ajudin a convida en una mateixa comunitat.

L'educació per a la convivència s'ha de basar en les relacions de confiança i reconeixement mutu, la construcció d'una identitat autònoma múltiple i d'una identitat col·lectiva per part de cada individu, i el compromís i l'esforç per relacionar-se positivament. Cal avançar cap a un context intercultural que atengui la convivència i la cohesió social en clau d'igualtat i dret a la diferència. Aquesta incorporació a les aules de persones d'origen estranger ofereix una bona oportunitat per construir una visió del món més d'acord amb la realitat present, respectant i valorant les diferències i ressaltant allò que ens fa més iguals que diferents.

Tres eixos bàsics sobre els quals s'ha de bastir l'educació intercultural són els següents:

- Igualtat. Garantir una educació bàsica i de qualitat per a tothom. Una educació més eficaç i més integradora, amb altes expectatives per a tothom, que ens iguali en oportunitats.
- Diversitat. Educar per aprendre a conviure en societats plurals i complexes, comprendre el món en tota la seva diversitat, compartir valors, valorar tothom i, per tant, també la seva llengua i cultura, remarcar allò que ens fa iguals, gestionar de forma positiva els conflictes i participar en un projecte de futur compartit.
- Identitat. Educar per contribuir a la construcció de personalitats madures i responsables, d'identitat múltiple, amb arrels i sentit de pertinença al territori on viuen; capaces d'adoptar criteris que ajudin a prendre decisions i a gestionar complexitats. D'aquesta manera, i segons el Consell d'Europa,⁴ l'ensenyament de les cosmovisions personals i postures davant la vida, a més de l'ensenyament de les cosmovisions organitzades, ajudaria a proporcionar una visió de diversitat sense estereotips. Això implicaria tant l'apropament com el distanciament en el moment de confrontar les creences i els valors dels altres, creant empatia i idees i judicis més crítics.

Aquests eixos ens han de conduir a un espai de convivència i integració, entesa com el procés d'incorporació del conjunt de grups socials o culturals en una societat, des d'una perspectiva inclusiva. La integració comporta un conjunt d'actituds i actuacions que posen l'accent en allò que ens fa més iguals que diferents, i cerca valors compartits. Aquestes actituds i actuacions afecten i impliquen per igual a autòctons i nousvinguts.

L'educació hauria de considerar els objectius següents:

- Desenvolupar la consciència d'igualtat.
- Promoure el respecte a la diversitat.
- Potenciar la cultura del diàleg i la convivència.
- Acompanyar en el procés d'una construcció identitària múltiple.

Gestionar d'una manera òptima, a través del diàleg intercultural, la pertinença a múltiples cultures en un entorn multicultural facilita trobar un nou equilibri de la identitat participant de noves experiències i incorporant noves dimensions a la identitat sense renunciar a les arrels pròpies. A l'escola, els nens poden estar exposats a valors que entren en conflicte amb els de casa. És relativament fàcil per als nens immigrants canviar aspectes externs de la cultura com el vestir, però els valors i les creences internes estan més arrelades i són part integral de la identitats de l'individu. L'educació intercultural ha de considerar com a objectiu acompanyar els nois i noies en

⁴ Consell d'Europa (2015). *Señales-Políticas públicas y prácticas para la enseñanza de las religiones y las cosmovisiones no-religiosas en la educación intercultural*, p. 77.

la construcció identitària, que vol dir facilitar una educació dels sentiments identitàris i de pertinença que destaquï la complexitat i la possibilitat de pertinences múltiples i simultànies; reforçar l'autoestima dels infants que pertanyen a grups minoritzats de manera que no hagin de refugiar-se en replegaments i confrontacions identitàries; donar a conèixer i compartir el patrimoni cultural català; promoure la participació i l'arrelament al territori, i destacar sempre més els punts, objectius i valors comuns, que no pas els que diferencien o enfronten.

3. Àmbit internacional

El nombre creixent de països d'origen, cultures, llengües i pràctiques religioses present a la nostra societat té un impacte en la comunitat i en l'educació per la mobilitat d'aquest alumnat. Les Nacions Unides estimen que en els darrers vint-i-cinc anys el nombre de migrants internacionals s'ha incrementat en 100 milions de persones, i es calcula que al voltant de 250 milions de persones poden ser considerades migrants internacionals (OIM, 2015).

Els resultats de PISA 2015 mostren que països com Canadà, Austràlia, Irlanda i Nova Zelanda adrecen millor que d'altres les necessitats dels immigrants i tots els alumnes assoleixen uns resultats similars, a diferència de països com Alemanya, Eslovènia, França o Suècia, on els resultats dels estudiants immigrants està molt per sota de la mitja.

L'OCDE 2010 analitza les estratègies comunes dels sistemes educatius que aconseguixen tenir resultats homogenis, i són les següents:

- els professors tenen una formació específica en l'ensenyament d'una segona llengua;
- hi ha un assessorament individual per aquells alumnes que necessiten progressar;
- l'estimulació del llenguatge es dona en una etapa primerenca;
- s'estimula el context de les famílies per a que hi hagi activitat lingüística;
- hi ha una valoració per les llengües maternes dels alumnes.

Així doncs, és evident que les escoles poden promoure les habilitats multiculturals. En el cas de Suècia, per exemple, els alumnes que a casa parlen una altra llengua tenen el dret de rebre classe en la llengua familiar. Els beneficis de l'ensenyament de la llengua materna són una part de l'educació general que ofereix l'escola. Quan els alumnes immigrants estan integrats a l'escola també aporten experiències útils als altres alumnes.

L'entorn familiar i l'actitud dels pares tenen un impacte crucial en les expectatives de millora de l'educació dels fills i la seva adquisició d'habilitats multiculturals. Això és evident en els països on hi ha mesures de suport a les famílies immigrants. A Dinamarca s'organitzen visites i tallers, i hi ha intèrprets que estan en contacte amb les escoles. A Austràlia hi ha servei d'intèrprets en diferents llengües. A Canadà la família i el suport de la comunitat és una part integral dels programes educatius i culturals. La comunitat pot esdevenir un recurs molt valuós per a les oportunitats educatives.

La mobilitat causa canvis específics en els sistemes d'ensenyament i problemes com l'enviament d'expedients entre països i escoles, mentre que la globalització econòmica també ha incrementat

l'interès pel multiculturalisme en el terreny empresarial. Les empreses demanen treballadors que puguin desenvolupar-se en entorns multiculturals i multilingües, amb valors com la tolerància, la comunicació i la col·laboració en la resolució de problemes.

En el futur, els sistemes educatius poden portar a terme estratègies sistemàtiques centrades en:

- plurilingüisme i habilitats pluriculturals,
- educació multicultural com a formació del professorat,
- centres flexibles que s'adaptin a la diversitat,
- adaptar-se a les necessitats específiques dels estudiants,
- garantir la qualitat educativa en tots els casos,
- millorar la política per a l'educació terciària.

A mesura que la diversitat creix a les aules, la importància de l'educació multicultural també augmenta. És per això que és necessari que els mestres es preparin per a donar suport a alumnes amb diferents precedents. Aquesta formació del professorat varia en els països de la OCDE. Als Països Baixos, Nova Zelanda i Noruega ha d'incloure cursos d'educació intercultural per al professorat d'educació primària i secundària. A Alemanya, Portugal, Regne Unit i Suècia la formació existeix però no és obligatòria.

L'any 2009 l'OCDE va dur a terme la primera enquesta internacional, [TALIS](#), a mestres i directores de centres de secundària públics i privats de 23 països preguntant-los sobre les seves necessitats de formació. Els resultats d'Espanya mostren una necessitat moderadament alta en el marc d'habilitats multiculturals.

El programa [Intercultural Cities](#) del Consell d'Europa dona suport a l'enfocament intercultural de la inclusió a les ciutats amb estratègies integrals d'interculturalitat que permeten aprofitar el valor de la diversitat. Les ciutats són laboratoris per a la innovació política que poden fer una contribució important a la cohesió social mitjançant l'adopció de l'enfocament intercultural que promou:

- un discurs públic que posa l'accent en els valors compartits i s'esforça per construir una identitat plural i diversa,
- polítiques, institucions i serveis que s'adaptin a una ciutadania diversa,
- la competència intercultural del funcionariat i dels agents locals,
- la participació activa dels ciutadans en el govern local.

L'avaluació⁵ de l'aproximació a la integració intercultural en confirma l'efectivitat perquè construeix comunitats cohesionades i tolerants, amb un bon nivell de seguretat i pocs conflictes. Les evidències de la recerca demostren el valor positiu d'un enfocament inclusiu de la diversitat per a grups i comunitats humanes. El desenvolupament del programa intercultural ajuda les ciutats implicades a:

- Crear un sentit d'identitat plural que es basa en l'orgull i la valoració d'una població diversa i que minimitza la tensió ètnica i el conflicte.

⁵ Els resultats es poden consultar a: COUNCIL OF EUROPE (2017). *Results of the intercultural cities. Index*. <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/index-results-per-city> [Consulta: 19 de febrer de 2018]

- Promoure un model de governança que apodera tots els membres de la comunitat, sense tenir en compte l'origen o l'estatus, i que es beneficia dels seus talents, habilitats i connexions.
- Trencar barreres entre grups ètnics, teixir confiança i assegurar la cohesió i la solidaritat.
- Fer accessibles a tothom els espais públics i els serveis.
- Acabar amb el cercle viciós de pobresa i exclusió que acompanya la segregació ètnica.
- Apoderar els innovadors interculturals a les institucions públiques i a les entitats de la societat civil per assegurar a través d'ells les polítiques que animen la interacció intercultural.
- Construir un discurs positiu i promoure una aproximació objectiva a la diversitat per part dels mitjans de comunicació que fomenta la percepció pública positiva dels grups migrants i minoritaris.

4. Àmbit nacional

Els antecedents del tractament de la interculturalitat a Catalunya estan relacionats amb la gestió dels fluxos migratoris i l'enfocament d'aquesta temàtica en el sistema educatiu.

El model d'immersió lingüística, desenvolupat a partir de l'assumpció de les competències en educació per part de la Generalitat de Catalunya, responia a la necessitat d'atendre la igualtat d'oportunitats en relació al coneixement del català i l'extensió de l'ús social. A començaments dels 90, el Departament d'Ensenyament va assumir l'execució de les actuacions relacionades amb l'educació compensatòria implantada per l'Estat als anys 80 a fi d'atendre la cohesió social.

Paral·lelament i a partir de 1992, van desenvolupar-se els plans interdepartamentals d'immigració. En aquest context, després del Pla per a l'alumnat de nacionalitat estrangera (2003), que ja apuntava necessitats per atendre l'allau d'alumnat nouvingut, va posar-se en funcionament el Pla per a la llengua i la cohesió social (LIC), vigent fins al 2011.

El desenvolupament de la interculturalitat en el sistema educatiu català té en el flux migratori del tombant del segle XX al XXI el factor desencadenant principal. L'escolarització d'alumnes de famílies immigrants va originar la necessitat d'inserir aquest alumnat en el sistema i oferir-li suport i va donar lloc al Pla per la Llengua, la Interculturalitat i la Cohesió Social (LIC), dins el qual, el plurilingüisme i la interculturalitat es perfilaven com a objectius estratègics per a la construcció d'una societat més oberta i democràtica, destinada a incorporar el flux migratori a partir d'una filosofia dels intercanvis entre els grups culturals al si de la societat.

L'elaboració del pla LIC partia de la col·laboració interdepartamental anual. El pla anava destinat al conjunt de l'alumnat, estava fonamentat en la convivència, la participació democràtica, el respecte de la diversitat i la capacitat de crear condicions per a la igualtat d'oportunitats, que a la llarga donin lloc a l'equitat, la convivència pacífica i la igualtat de drets i deures.

A partir de la incorporació creixent d'alumnes immigrants, l'emergència de noves causes d'exclusió social i la insuficient generalització del català com a llengua del país, van dissenyar-se

línies d'acció a desenvolupar a l'aula, al centre i a nivell local: l'aula d'acollida per a alumnes immigrants; un clima de treball positiu i acollidor a partir del projecte lingüístic de centre, per ordenar els usos lingüístics a l'escola i el desenvolupament de programes d'educació intercultural, i les accions relacionades amb l'entorn, contingudes en els plans d'entorn, amb l'objectiu de proposar activitats esportives, artístiques i d'oci per a les escoles.

El Pla LIC va significar un enfocament global de l'educació pensat perquè els ensenyants, les famílies i la societat s'hi impliquessin. El desenvolupament dels plans educatius d'entorn van constituir una altra innovació en considerar l'educació com una pràctica social més enllà de l'escola. L'acollida inicial, l'adquisició de la llengua d'escolarització i la cohesió social van determinar les eines d'intervenció del pla, que van concretar-se en les aules d'acollida, el projecte lingüístic de centre i la gestió plurilingüe de la diversitat, el projecte de convivència i els plans educatius d'entorn.

Actualment, les accions que desenvolupa el Departament d'Ensenyament responen a la continuació de les accions consolidades a partir del Pla LIC i al treball específic des d'iniciatives departamentals posteriors al voltant de la interculturalitat.

La web de la [XTEC \(Projectes | Educació intercultural\)](#) recull la informació pública sobre aquestes accions, a més de la normativa vigent sobre interculturalitat. La descripció de les accions i els recursos per portar-les a terme està vinculada al tractament que es fa de la interculturalitat en el Projecte de Convivència. Tots els centres han de disposar d'aquest projecte i la interculturalitat hi ocupa un espai específic.

Les actuacions contemplades en aquest sentit tenen a veure amb l'organització i gestió del propi centre, en el sentit que, com a marc organitzatiu, ha de ser acollidor, inclusiu, i oferir una educació intercultural en un marc de diàleg i convivència. En conseqüència, el currículum ha d'incloure aquest enfocament inclusiu i l'acció tutorial ha d'orientar, amb la col·laboració de la família, el desenvolupament personal i social de cada alumne tenint en compte la interculturalitat. Per reforçar aquests aspectes, el centre compta amb l'acollida i el suport lingüístic i social com a estratègies d'inclusió per a l'alumnat d'origen estranger.⁶ A fi de contextualitzar la seva acció educativa els centres també han de projectar-se en la seva comunitat educativa a fi d'interactuar amb els agents educatius de l'entorn de manera que tots plegats treballin en xarxa per fer possible la inclusió de l'alumnat a partir d'una educació intercultural. Finalment, un aspecte ineludible de l'acció educativa del centre pel que fa a la interculturalitat consisteix a implicar les famílies en el procés d'escolarització dels seus fills.

Aquest apartat definit pel Projecte de Convivència i els documents d'organització i gestió dels centres queda completat amb la formació del professorat sobre interculturalitat, que inclou bones pràctiques i el curs telemàtic "DEIC – Educació intercultural: Fonaments teòrics i aplicació en els centres educatius", amb les tasques d'assessorament i suport dels equips LIC a l'acollida i l'impuls de la lectura.

⁶ Vg. <http://xtec.gencat.cat/ca/projectes/alumnat-origen-estranger/suport-linguistic-social/> [Consulta: 19 de febrer de 2018]

4.1. Marc competencial

4.1.1 Competències bàsiques. Educació Primària

El Decret 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments d'educació primària, fixa el currículum de l'educació primària a partir d'un ordenament de les competències bàsiques. En relació amb **l'àmbit lingüístic**, a les àrees de llengua catalana i literatura i llengua castellana i literatura, es fixa una dimensió plurilingüe i intercultural, amb continguts relacionats amb les habilitats i destreses per a la convivència, el respecte i l'enteniment entre les persones basats en els usos socials de les llengües en contextos multilingües. Aquesta dimensió inclou dues competències:

- Competència 13. Ser conscient de la pertinença a la comunitat lingüística i cultural catalana, i mostrar interès per l'ús de la llengua catalana.
- Competència 14. Conèixer i valorar la diversitat lingüística i cultural de Catalunya, l'Estat espanyol, d'Europa i del món.

Continguts clau:

- Dades bàsiques sobre la comunitat lingüística catalana i sobre les variants de la llengua.
- Recursos per analitzar la situació de les llengües en la nostra societat.
- Usos no discriminatoris del llenguatge.
- Dades bàsiques sobre la diversitat sociolingüística.
- Prejudicis lingüístics.
- Llengües romàniques diverses.
- Dades bàsiques sobre les llengües familiars.

L'àrea de llengua estrangera també inclou una dimensió plurilingüe i intercultural, amb continguts relacionats amb l'habilitat comunicativa, les estratègies corresponents, els aspectes culturals que acompanyen les llengües i les estructures i conceptes de llengües diferents en contacte. Inclou una competència:

- Competència 12. Utilitzar estratègies plurilingües per a la comunicació.

Continguts clau:

- Lèxic: vocabulari usual i específic.
- Component semàntic de la llengua: comparació, derivació, sentit figurat, falsos amics.
- Elements prosòdics (entonació, pronúncia i ritme) i fonètics.
- Elements no verbals.
- Elements morfosintàctics bàsics.
- Morfosintaxi textual.
- Estratègies de comparació fonètica, gràfica i lèxica.
- Aspectes sociolingüístics i culturals bàsics.
- Famílies de llengües

En relació amb l'**àmbit d'educació en valors**, l'àrea d'educació en valors socials i cívics inclou la dimensió interpersonal, amb les competències que preparen l'alumne per a una relació harmònica i respectuosa amb els altres i per a la resolució de les situacions de conflicte a través del diàleg. S'hi descriuen tres competències bàsiques:

- Competència 4. Mostrar actituds de respecte actiu envers les persones, les seves idees, opcions, creences i les cultures que les conformen.
- Competència 5. Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones.
- Competència 6. Adoptar hàbits d'aprenentatge cooperatiu que promoguin el compromís personal i les actituds de convivència

Continguts clau:

- Identificació de les emocions i els sentiments dels altres; empatia.
- Identificació dels propis prejudicis i estereotips.
- Sentiments i principis morals; actituds ètiques.
- Responsabilitat i coresponsabilitat.
- Cooperació, solidaritat i altruisme.
- Autoregulació de la conducta.
- Gestió de normes i límits.
- Habilitats socials.
- Estratègies de mediació i gestió positiva de conflictes.
- Sensibilitat, respecte i tolerància envers els altres i la seva diversitat.
- Drets i deures dels infants i dels adults.
- Actituds que contribueixen al benestar emocional del grup.
- Participació en el funcionament de l'aula i de l'escola i en activitats de l'entorn més proper.
- Hàbits cívics i convivència en els diferents àmbits

4.1.2 Competències bàsiques. Educació Secundària

El Decret 187/2015, de 25 d'agost estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria. Pel que fa a l'**àmbit lingüístic** i a les matèries comunes de llengua catalana i literatura i llengua castellana i literatura, s'hi incorpora una dimensió actitudinal i plurilingüe que inclou tres actituds. La tercera d'aquestes actituds està directament relacionada amb la competència plurilingüe i intercultural.

- Actitud 3. Manifestar una actitud de respecte i valoració positiva de la diversitat lingüística de l'entorn pròxim i d'arreu.

La competència plurilingüe i intercultural s'adquireix quan es desenvolupa la capacitat de manifestar el coneixement i utilitzar l'experiència lingüística per aconseguir una comunicació eficaç amb un interlocutor determinat i se saben valorar les implicacions culturals i lingüístiques que aporten els parlants d'altres llengües.

L'aprenentatge de les llengües catalana i castellana és la base per a l'adquisició d'altres llengües, en un context plurilingüe i intercultural. Aquest fet facilitarà el tractament integrat de llengües com a objectiu dels centres escolars.

Una actitud positiva envers la diversitat lingüística i cultural implica:

- Conèixer i respectar les varietats socials i geogràfiques de les llengües catalana i castellana, i els factors històrics que n'han determinat l'evolució.
- Ser conscient de la pertinença a una comunitat lingüística, social i cultural en tant que en defineixen la identitat personal i col·lectiva.
- Mantenir una actitud positiva d'interès i confiança davant de la diversitat de llengües i cultures de l'entorn proper i d'arreu.

Continguts clau:

CC17. Varietats lingüístiques socials i geogràfiques.

CC18. Llengües d'Espanya, d'Europa i del món.

La dimensió plurilingüe i intercultural també està present en les matèries de llengües estrangeres, en què s'exigeix tenir capacitats com ara la mediació i la comprensió intercultural, que reverteixen en l'adquisició d'habilitats i estratègies plurilingües pròpies de les llengües estrangeres.

La interculturalitat té també un paper en l'aprenentatge de les llengües clàssiques. També, en l'àmbit social, dins de les ciències socials, la dimensió cultural i artística implica desenvolupar una mirada intercultural, crítica i oberta, per interpretar i gaudir del fet artístic i cultural, cosa que es concreta en aquesta competència:

- Competència 10. Valorar les expressions culturals pròpies, per afavorir la construcció de la identitat personal dins d'un món global i divers.

Continguts clau:

CC14. Defensa, protecció i difusió del patrimoni historicoartístic i cultural. Els museus.

CC15. Canvis, continuïtats i ruptures en el món de la cultura i l'art, i en les mentalitats. La influència dels mitjans de comunicació sobre les col·lectivitats.

CC16. La diversitat cultural i religiosa com a riquesa de les societats. Relativisme cultural.

CC21. Trets demogràfics, econòmics, socials, polítics i culturals de la societat catalana, espanyola, europea i del món. Població i poblament. Migracions.

CC30. Identitats personals i col·lectives. Pertinença i cohesió social.

En l'àmbit de cultura i valors, la dimensió interpersonal demana, entre altres, l'aprenentatge de la següent competència:

- Competència 5. Mostrar actituds de respecte actiu envers les altres persones, cultures, opcions i creences.

Continguts clau:

- CC21. La dignitat humana i el respecte. Consideració de la igualtat.
- CC22. La pluralitat cultural, política, religiosa i altres.
- CC23. Diversitat d'identitats. Les diferències i els seus contextos.
- CC24. Valors universals i valors compartits. La convivència.
- CC25. Àmbits d'actuació de poder i violència. Actituds de tolerància, solidaritat, compromís i les seves manifestacions externes.

Pel que fa a l'**àmbit social**, la dimensió històrica prepara per a la competència d'entendre's amb l'altre a través de la:

- Competència 4. Identificar i valorar la identitat individual i col·lectiva per comprendre la seva intervenció en la construcció de subjectes històrics.

CC21. Estratègies comunicatives en situacions d'interacció oral.

I la dimensió cultural i artística d'aquest mateix àmbit també explicita:

- Competència 8. Analitzar les manifestacions culturals i relacionar-les amb els seus creadors i la seva època, per interpretar les diverses cosmovisions i la seva finalitat.

Continguts clau:

CC21. La diversitat cultural i religiosa com a riquesa de les societats. Relativisme cultural.

4.1.3 L'aprenentatge de les llengües

El plurilingüisme en l'àmbit educatiu es concreta en els plantejaments del Projecte Lingüístic de Centre, que parteixen de les directrius contingudes en el [Marc Europeu comú de Referència per a les llengües \(2003\)](#), el qual estableix una única escala avaluativa dels coneixements de llengües. El Marc reconeix el valor del coneixement de llengües i estableix orientacions per a un aprenentatge lingüístic basat en el plurilingüisme i la interculturalitat.

Planteja un enfocament intercultural de l'educació lingüística, amb l'objectiu de promoure la personalitat global i el sentit d'identitat de l'aprenent. Inclou el [Portfolio Europeu de les Llengües \(ELP\)](#), projecte per promoure la identitat cultural europea i desenvolupar el mutu enteniment entre els pobles de diferents llengües i cultures. També té el propòsit de fomentar l'aprenentatge autònom d'idiomes i les experiències interculturals, que s'hi poden registrar i reconèixer formalment.

Responent a aquest enfocament, l'aprenentatge de llengües dona lloc al plurilingüisme i la interculturalitat, i fa possible l'enriquiment personal, la capacitat d'aprenentatge i una actitud oberta davant les experiències culturals.

En aquest sentit, l'adquisició d'una consciència intercultural constitueix la superació de les diferències de valors i creences, de normes d'educació, d'expectatives socials, etc., i proporciona coneixements objectius i la comprensió de la mirada de l'altre. És així que pot parlar-se d'habilitats interculturals:

- Establir relació entre cultura d'origen i estrangera
- Reconèixer i contactar amb persones d'altres cultures
- Mitjançar entre cultura d'origen i estrangera, i afrontar amb eficàcia malentesos interculturals
- Superar les relacions estereotipades

La identitat personal i la capacitació en habilitats interculturals a partir de l'actitud i la consciència esdevenen un objectiu educatiu en l'aprenentatge de llengües i en relació a la competència lingüística comunicativa.

Així doncs, la competència plurilingüe i pluricultural fa referència a la capacitat d'utilitzar les llengües amb finalitats comunicatives i de prendre part en la interacció intercultural que té una persona que domina, en graus diversos, distintes llengües i posseeix experiència de diverses cultures.

4.1.4 Valors socials, ètica i religió

L'àrea de religió i l'àrea d'educació en valors socials i cívics, que conformen l'àmbit d'educació en valors, són d'oferta obligatòria per als centres i de caràcter optatiu per a les famílies.

Les autoritats religioses corresponents tenen competència per determinar el currículum de la matèria de Religió⁷ de les confessions religioses que tinguin subscrits acords de cooperació en matèria educativa.

Pel que fa a l'ensenyament de la religió a l'educació primària s'aplica el que disposa el Decret 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària.

L'ensenyament de la religió a l'educació secundària obligatòria s'ajusta al que estableix el Decret 187/2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria.

5. Idees per al debat

Tots els continguts educatius necessiten actualitzar-se al cap del temps i la interculturalitat no n'és una excepció. La realitat social de la qual es va partir per incorporar-la amb consistència a l'educació del nostre país ha canviat de resultes del pas del temps i les transformacions socials, polítiques i culturals de Catalunya i internacionals. Per aquest motiu, hauria de pensar-se en una reformulació de l'educació intercultural.

⁷ Departament d'Ensenyament (2017). *Documents per a l'organització i la gestió dels centres. Ensenyament de la religió*. http://educacio.gencat.cat/documents/IPCNormativa/DOIGC/CUR_Religio.pdf [Consulta: 23 de febrer de 2018]

Els fenòmens posen en evidència problemes nous que afecten la cohesió social derivats de noves realitats que toquen de ple l'educació intercultural. Enfortir aquesta educació per contrarestar i prevenir aquestes problemàtiques sembla un objectiu ineludible de la nostra societat i, doncs, del sistema educatiu. En concret i a la vista d'allò exposat en l'apartat corresponent del marc conceptual, **la construcció de la identitat personal en el si d'una educació enfocada a la interculturalitat és l'àmbit a partir del qual caldria orientar els esforços d'actualització**, és a dir, les actuacions per a l'actualització de l'educació intercultural han d'estar determinades, informades, per aquesta voluntat de reconfigurar la construcció de la identitat personal de tot l'alumnat en atenció a la interculturalitat. Molts immigrants en els països d'origen probablement eren capaços d'identificar-se amb la població majoritària, i als nens se'ls mostraven figures d'autoritat (mestres, jutges, metges, polítics i altres figures públiques) amb les quals podien identificar-se com a models a seguir. En el nou entorn, hi ha una **manca de referents** ja que no tenen persones del seu entorn sociocultural que els serveixin d'orientació i que tinguin un impacte positiu en la seva autoestima i els motivin a aprendre.

Aquesta orientació general de l'actualització de l'educació intercultural afecta diversos aspectes de la vida escolar i la comunitat educativa. A continuació, s'aporten suggeriments per al debat sobre com actuar en cadascun d'aquests aspectes partint del convenciment que aquelles actuacions desenvolupades des del Departament d'Ensenyament fins a l'actualitat han estat positives i eficaces per a la introducció de la interculturalitat en l'horitzó educatiu del nostre país.

El marc per a una construcció de la identitat personal orientada pel principi d'interculturalitat que contempli la identitat múltiple i dialògica, arrelada al territori, està constituït pel centre i la seva xarxa d'agents educatius dins la comunitat escolar que inclou les famílies. El **seguiment, avaluació i millora en el disseny i l'aplicació del projecte de convivència**⁸ constitueix un mecanisme que ha de funcionar a ple rendiment per encarar aquesta actualització. El disseny o adaptació dels **indicadors de convivència** i específicament els referits a la interculturalitat és una mesura a portar a la pràctica.

Amb caràcter sistemàtic, **el professorat hauria de comptar amb una formació específica sobre educació intercultural, els fonaments teòrics que té i l'aplicació en els centres educatius**. Aquesta formació hauria de formar part del bagatge inicial dels nous professionals i estendre's de manera generalitzada a la resta de docents mitjançant la formació continuada. **Establir una xarxa professional dinàmica de bones pràctiques** complementaria aquesta formació. També amb caràcter sistemàtic, aquesta formació s'hauria de fer extensiva a les famílies.

En el vessant intern de la vida escolar dels centres, en clara connexió amb l'educació intercultural incorporada al currículum, **el paper de la tutoria i l'orientació educativa necessita potenciar-se i enfocar-se a l'objectiu de la construcció de la identitat personal** per mitjà del desenvolupament dels continguts de tutorització i orientació a l'alumne i a la família. **La vinculació i implicació de les famílies en la construcció de la identitat múltiple dels seus fills** hauria de treballar-se específicament des d'aquestes instàncies escolars.

⁸ DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (2014). *Projecte de convivència*.
<http://xtec.gencat.cat/ca/centres/projeducatiu/convivencia/> [Consulta: 19 de febrer de 2018]

En el vessant extern, **el centre ha de mantenir i millorar l'acció educativa dels agents que formen la seva xarxa**, el seu entorn. El pla educatiu d'entorn sembla una fórmula òptima en aquest sentit. Els serveis que presten els agents de l'entorn haurien d'operar en favor d'aquesta perspectiva intercultural, específicament en allò referent a les activitats extraescolars i de lleure.

De manera específica i global, caldria plantejar quina educació s'ofereix en relació als mitjans de comunicació i incidir en la manera que tenen els mitjans de comunicació de fomentar la responsabilitat, la convivència i la ciutadania com a agents educatius, ja que la seva influència és determinant en la projecció social de la interculturalitat i dels estereotips que s'hi relacionen.

Unificació de polítiques: infància, joventut, universitat, educació, lleure, família.

En aquest mateix sentit, **és bàsic el paper de les xarxes socials com a fòrum d'interculturalitat i com a via potencial de penetració d'amenaces**. Des del tractament de les tecnologies per a l'aprenentatge i el coneixement caldria desenvolupar l'ensenyament-aprenentatge dels dispositius mòbils en favor de la competència digital del professorat, mitjançant la formació apropiada, i de l'alumnat, amb la finalitat que cadascú es construeixi una identitat digital basada en el civisme, la ciutadania i l'arrelament al territori.

Totes aquestes possibilitats de desenvolupar l'educació intercultural demanen una dinamització encaminada al lideratge dels serveis educatius que el Departament d'Ensenyament ofereix als centres. **L'existència d'un equip específic de llengua, interculturalitat i cohesió social és un punt de partida a tenir en compte a l'hora d'oferir assessorament als centres. El seu paper s'hauria d'actualitzar en consonància amb la posada al dia de l'educació intercultural.**

6. Referències

BESALÚ, Xavier (2016). *No som aquí per rendir-nos*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.

BOOTH, T.; i AINSCOW, M. (2006). *Índex per a la inclusió. Guia per a l'avaluació i millora de l'educació inclusiva*. ICE-UB i Departament d'Educació.

<http://www.eenet.org.uk/resources/docs/Index%20Catalan.pdf> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

CHAMSEDDINE, M. (2015). "La construcción de identidad compartida en un aula intercultural". *Revista Electrónica Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 18 (3).

<http://dx.doi.org/10.6018/reifop.18.3.238841> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

COELHO, Elizabeth (2005). *Ensenyar i aprendre en escoles multiculturals. Una aproximació integrada*. Barcelona: Horsori.

COMAS, Marta (2013). *Com participen mares i pares a l'escola? Diversitat familiar i d'implicació en educació*. Fundació Jaume Bofill. http://www.fbofill.cat/sites/default/files/IB_49.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

CONSELL D'EUROPA (2017). (2016). *Competencias para una cultura democrática. Convivir en pie de igualdad en sociedades democráticas culturalmente diversas*. <https://rm.coe.int/16806ccc0d> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__ *Intercultural cities programme*.

<https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/home> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__ *Results of the intercultural cities. Index*.

<https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/index-results-per-city> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2015). *Señales-Políticas públicas y prácticas para la enseñanza de las religiones y las cosmovisiones no-religiosas en la educación intercultural*. Estrasburg: Consejo de Europa.

<https://book.coe.int/eur/en/human-rights-democratic-citizenship-and-interculturalism/6869-pdf-senales-politicas-publicas-y-practicas-para-la-ensenanza-de-las-religiones-y-las-cosmovisiones-no-religiosas-en-la-educacion-intercultural.html> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

DECRET 150/2017, de 17 d'octubre, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu. http://dogc.gencat.cat/ca/pdogc_canals_interns/pdogc_resultats_fitxa/?action=fitxa&documentId=799722&language=ca_ES [Consulta: 23 d'abril de 2018]

DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL I FAMÍLIA (2015). *Informe sobre la integració de les persones immigrades a Catalunya*. http://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematics/05immigracio_refugi/dades_immigracio/informe_integracio/2015/Informe-integracio-immigracio-2015.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (2017). *Documents per a l'organització i la gestió dels centres. Ensenyament de la religió*. http://educacio.gencat.cat/documents/IPCNormativa/DOIGC/CUR_Religio.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2009). *Pla per a la llengua i la cohesió social. Educació i convivència intercultural*. http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0055/7192e6a8-1bb3-4030-b7f8-562ecd7ff933/annex1_aules_nov_09.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2013). *Ofensiva de país a favor de l'èxit escolar. Pla per la reducció del fracàs escolar a Catalunya 2012-2018*. http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/monografies/ofensiva-exit-escolar/ofensiva_exit_escolar.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2016). *Educació intercultural. Suport lingüístic i social en aules multilingües*. <http://xtec.gencat.cat/web/.content/projectes/alumnat-origen-estranger/suport-linguistic-social/publicacions/quadern-SLS-educacio-intercultural.pdf> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2017). *Documents per a l'organització i la gestió dels centres. Convivència i clima escolar*. http://educacio.gencat.cat/documents/IPCNormativa/DOIGC/PEC_Convivencia_clima.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2014). *Projecte de convivència*. <http://xtec.gencat.cat/ca/centres/projeducatiu/convivencia/> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__ *L'educació intercultural als centres educatius des de les àrees del currículum*. http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0018/6a17a45c-b405-4ff7-9616-34a5b4794dc6/Educ_Intercultural_al_Curriculum.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

DIRECCIÓ GENERAL D'AFERS RELIGIOSOS I EL CENTRE D'ESTUDIS D'OPINIÓ DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (2013). *La diversitat religiosa en les societats obertes. Criteris de discerniment*. http://www.gencat.cat/governacio/pub/sum/dgar/docCADR_1.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2016). *Baròmetre sobre la religiositat i la gestió de la seva diversitat 2016*. http://governacio.gencat.cat/ca/pgov_ambits_d_actuacio/pgov_afersreligiosos/pgov_publicacions_estudis/barometre-sobre-la-religiositat-i-sobre-la-gestio-de-la-seva-diversitat/ [Consulta: 23 d'abril de 2018]

ESSOMBA, coord. (1999). *Construir la escuela intercultural. Reflexiones y propuestas para trabajar la diversidad ètnica y cultural*. Barcelona: Graó.

EURYDICE (2015). *Early childhood education and care Systems in Europe*. Agència Executiva per a l'Educació, Audiovisual i Cultural. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/191EN.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

Folgueiras, Pilar, Maria Inés Massot, Marta Sabariego (2008). "La ciudadanía activa e intercultural en alumnado de la ESO". *Revista electrónica interuniversitaria de formación del profesorado*, 27, vol. 11 (3). <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2782151> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

GARRETA, Jordi (2016). "Fortalezas y debilidades de la participación de las familias en la escuela". *Perspectiva Educativa, Formación de Profesores*, 55 <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=333346580010> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

GIRÓ MIRANDA, Joaquín. "Adolescencia, inmigración e identidad". *La escuela del siglo XXI. La educación en un tiempo de cambio social acelerado*. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2376184> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

GENERALITAT DE CATALUNYA (2015). *Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres educatius de Catalunya* (edició revisada i ampliada de la *Guia per a la gestió de la diversitat religiosa als centres educatius*, editada el 2010). <http://governacio.gencat.cat/ca/detalls/Article/Guia-per-al-respecte-a-la-diversitat-de-creences-als-centres-educatius> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2008). *Pacte nacional per a la Immigració*. http://www.gencat.cat/eapc/revistes/RCDP/Documents_interes/RCDP_40/4A_Pacte_Nacional_Immigracio_ca_doc_final_rcdp40.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

JORDÁN, José Antonio (2007). "Formación intercultural del profesorado de secundaria". *Estudios sobre educación*, 12. <http://dadun.unav.edu/bitstream/10171/9000/1/12%20Estudios%20Ed.pdf> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

KYMLICKA, W. (2003), "Multicultural states and intercultural citizens", *Theory and Research in Education*, Vol.1/2, p. 147-169.

MAYANS, Pere (2011). "El pla per a la llengua i la cohesió social", a *El pols de la llengua als PPCC*. <https://blocs.mesvilaweb.cat/pmayans/?p=189635> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

OCDE (2010a), *Closing the Gap for Immigrant Students: Policies, Practice and Performance*, OCDE Ressenyes sobre Educació a Migrants. París: OECD. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264075788-en> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2010b), *Educating Teachers for Diversity: Meeting the Challenge, Educational Research and Innovation*, París: OECD. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264079731-en>. [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2012). *Equity and Quality in Education, supporting disadvantaged students and schools*. París: OECD. <https://www.oecd.org/education/school/50293148.pdf> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

__(2017). *Trends Shaping Education Spotlight 11: People on the Move*, París: OECD. <http://www.oecd.org/education/ceri/Spotlight12-Neurodiversity.pdf> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

OLLER, Dolors (2007). *Identitat i diversitat*. Barcelona: Fundació Lluís Carulla-ESADE.

ORGANITZACIÓ INTERNACIONAL PER A LES MIGRACIONS (2015), *World Migration Report 2015. Migrants and Cities: New Partnerships to Manage Mobility*, Ginebra: OIM.
http://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr2015_en.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

SABARIEGO, Marta (2003). "La formació del professorat en educació intercultural". *Temps d'Educació*, 27. <http://www.raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/126376> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

SECRETARIA GENERAL DE JOVENTUT – FUNDACIÓ JAUME BOFILL (2001) *Sanduk. Guía para la formación de educadores y educadoras en la interculturalidad y la inmigración*. Generalitat de Catalunya i UNESCO Etxea. http://www.fbofill.cat/sites/default/files/SANDUK_120416.pdf [Consulta: 23 d'abril de 2018]

TERRÉN, Eduardo (2011). "Identidades desterritorializadas. El sentimiento de pertenencia nacional entre los adolescentes de familias inmigradas". *Papers. Revista De Sociologia*, 96 (1) <http://dx.doi.org/10.5565/rev/papers/v96n1.160> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

UNESCO (2006). *Directrices de la UNESCO sobre la educación intercultural*. Sector de Educación. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878s.pdf> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

VALLCORBA, Josep (2011). "Éducation et immigration en Catalogne: Le plan pour la langue l'Interculturalisme et la cohésion sociale". *Migrations Société*, núm. 134-135. <https://www.cairn.info/revue-migrations-societe-2011-2-page-153.htm> [Consulta: 23 d'abril de 2018]

7. Glossari

7.1. Glossari genèric

Aculturació. Procés de canvi cultural pel qual determinades formes de vida o de cultura han estat introduïdes en una societat a través del seu contacte amb una altra societat parcialment o totalment diferent.

Assimilació. Adaptació d'un grup social o ètnic —generalment una minoria— a un altre. Assimilació significa l'adopció de l'idioma, tradicions, valors i comportaments, fins i tot de qüestions vitals fonamentals, i la modificació dels sentiments d'origen. L'assimilació va més enllà de l'aculturació. És una posició de negació o no acceptació de la diversitat.

Democràcia intercultural. Model teòric de gestió de la diversitat que proposa dos principis bàsics irrenunciables (els valors democràtics i l'estat de dret) des d'una perspectiva assimilacionista, i deixa la resta de qüestions al diàleg i la negociació des d'una perspectiva intercultural.

Determinisme cultural. Tendència a explicar els comportaments o processos dels individus exclusivament a partir de la pertinença a un determinat grup cultural.

Diferències fenotípiques. Són aquelles diferències de trets visibles (color de pell, cabells, etc.) per contraposició a les diferències genotípiques que defineixen diferents races i que fan referència a diferències en el genoma de l'espècie (és a dir, en la informació genètica). Només es pot parlar de diferents races quan existeixen diferències genotípiques.

Discriminació. Significa donar un tracte diferenciat. La seva accepció més habitual té connotacions negatives (discriminació negativa), en tant que es refereix a un tracte desfavorable pel qual s'atorga un estatus d'inferioritat o d'exclusió dintre d'un grup a algun dels seus membre o a un altre grup, per la seva condició de "diferent". Les víctimes de la discriminació negativa solen ser minories o grups minoritzats que reben un tracte desfavorable per part del grup o cultura dominant. En la seva accepció positiva (discriminació positiva) es refereix a una protecció extraordinària i excepcional que es dona a un grup per estar discriminat negativament, amb la intenció de compensar la desigualtat que li ocasiona aquesta. Només s'ha d'atorgar mentre persisteixi la discriminació negativa, amb la finalitat de pal·liar-ne les conseqüències.

Emigració. Acte de sortir d'un estat amb el propòsit d'assentar-se en un altre. Les normes internacionals de drets humans estableixen el dret de tota persona de sortir de qualsevol país, inclòs el seu. Només en determinades circumstàncies, l'estat pot imposar restriccions a aquest dret. Les prohibicions de sortida del país responen, en general, a mandats judicials.

Estereotip. Imatge inherent atribuïda a una categoria. En el prejudici, característiques (normalment negatives) atribuïdes a un grup i als individus que l'integren. La seva funció és justificar i racionalitzar la nostra conducta en relació amb una categoria determinada.

Ètnia. Grup humà que comparteix una determinada tradició cultural i històrica, associat a un territori específic i amb un sentiment de pertinença. S'utilitza habitualment per referir-se només a determinats grups minoritaris, amb certes connotacions jerarquitzadores i estigmatitzadores (a ningú se li acut parlar dels catalans com una ètnia, per exemple).

Etnocentrisme. Percepció, anàlisi i valoració dels grups aliens a partir dels propis valors i referents culturals. L'etnocentrisme implica una jerarquització social i, per tant, veure la resta de grups com a diferents i inferiors.

Etnocidi. Destrucció sistemàtica de les formes de viure i de pensar de les persones pertanyents a un grup ètnic o cultural minoritari o minoritzat.

Gestió migratòria. Terme que s'utilitza per designar les diverses funcions governamentals relacionades amb la qüestió migratòria i el sistema nacional que s'encarrega, de manera ordenada, de l'ingrés i la presència d'estrangers dins dels límits d'un estat i de la protecció dels refugiats i altres persones que requereixen protecció.

Igualtat. La igualtat en el si d'una societat exigeix la no discriminació per cap concepte de cap persona ni de cap grup, ni de fet ni de dret. Un dels primers atributs de la Declaració Universal dels Drets Humans reconeix la igualtat en dignitat i drets de tots els éssers humans. No s'ha de confondre la igualtat amb l'igualitarisme: tot intent d'afrontar la diversitat a base d'homogeneïtzar-la a partir d'un model únic de comportament cultural impedeix de construir entre totes les persones una societat més justa, en no respectar-se la diversitat d'opcions.

Immigració. Procés pel qual persones no nacionals ingressen a un país amb la finalitat d'establir-s'hi.

Integració. Fenomen que consisteix en l'assumpció de normes comunes, negociades pels individus i les comunitats i susceptibles de ser reinterpretades o renovades amb la finalitat de possibilitar una col·laboració més eficaç o, simplement, la copresència. La idea d'integració estableix que, tot i que en la societat hi ha diferents identitats culturals, cap d'aquestes identitats no reclama l'exclusivitat sobre l'espai públic, malgrat que reconeixen la necessitat de coincidir en alguns punts a l'hora de resoldre afers comuns i malgrat que aquesta confluència es produeix en termes distints per a cada comunitat diferenciada.

Interculturalitat. Perspectiva teòrica basada en els esforços encarats a construir un procés d'articulació entre elements de diferents grups culturals, en un tot harmònic que respecti el manteniment de les diferències i la legitimitat de cada cultura.

Llibertat de circulació. Aquest dret es basa en dos elements fonamentals: llibertat de circulació en el territori d'un estat (Art. 13 (1) de la Declaració Universal dels Drets Humans, 1948: "Tota persona té dret a circular i a escollir la residència al territori d'un estat. ") i dret a sortir i a retornar al propi país. (Art. 13 (2) de la Declaració Universal dels Drets Humans, 1948: "Tota persona té dret a sortir de qualsevol país, àdhuc el propi, i a retornar-hi").

Marginació. Fenomen que implica que un individu o un grup humà és expulsat o suplantat, o bé que se li nega l'accés a les activitats i les funcions més determinants de la vida social. Aquesta forma d'eliminació consisteix, pràcticament, a "esborrar" una persona o un grup de persones dels aspectes estratègics de l'existència col·lectiva.

Migració facilitada. Migració regular encoratjada o estimulada i que fa que el viatge de les persones sigui més fàcil i convenient. Pot comprendre diverses mesures, entre les quals, per exemple, la modernització del sistema de visat i personal més eficient en la inspecció dels passatgers.

Migració forçosa. Terme genèric que s'utilitza per descriure un moviment de persones en què s'observa la coacció, inclosa l'amenaça a la vida i la subsistència, bé sigui per causes naturals o humanes. (Per exemple, moviments de refugiats i de desplaçats interns, així com persones desplaçades per desastres naturals o ambientals, desastres nuclears o químics, fam o projectes de desenvolupament).

Migració laboral. Moviment de persones de l'estat d'origen a un altre amb una finalitat laboral. La migració laboral està en general regulada a la legislació sobre migracions dels estats. Alguns països assumeixen un paper actiu en regular la migració laboral externa i buscar oportunitats de treball per als seus nacionals a l'exterior.

Migració ordenada. Moviment de persones del seu lloc de residència a un altre, respectant la legislació que regula la sortida i el viatge del país d'origen, el trànsit i l'ingrés en el territori del país de trànsit o receptor.

Migrant. A nivell internacional no hi ha una definició universalment acceptada del terme "migrant." Aquest terme abasta tots els casos en què la decisió de migrar és presa lliurement per la persona afectada per "raons de conveniència personal" i sense intervenció de factors externs que l'obliguin a fer-ho. Així, aquest terme s'aplica a les persones i els seus familiars que van a un altre país o regió amb vista a millorar les seves condicions socials i materials, les seves perspectives i les de les seves famílies. En el context de la Unió Europea, es considera migrant la persona que estableix la residència habitual en un país de la Unió per un període mínim de dotze mesos o la persona que deixa de tenir la residència habitual en un país de la Unió per un període mínim de dotze mesos.

Migrant qualificat. Treballador migrant que per les seves competències rep un tractament preferencial pel que fa a l'admissió en un país diferent al seu. Per aquestes raons, està subjecte a menys restriccions pel que fa a la durada de la seva estada al país receptor, al canvi d'ocupació i a la reunificació familiar.

Migrant documentat. Migrant que ingressa legalment a un país i hi roman d'acord amb el criteri d'admissió.

Migrant econòmic. Persona que deixa el seu lloc de residència o domicili habitual i busca millorar el seu nivell de vida en un país diferent al d'origen. Aquest terme es distingeix del de "refugiat",

que fuig per persecució o del refugiat de facto que fuig per violència generalitzada o violació massiva dels drets humans. També s'usa per fer referència a persones que intenten ingressar en un país sense permís legal i/o utilitzant procediments d'asil de mala fe. Així mateix, s'aplica a les persones que s'estableixen fora del seu país d'origen per la durada d'un treball de temporada (collites agrícoles), anomenats "treballadors de temporada" o temporers.

Migrant irregular. Persona que entra il·legalment a un país, o després del venciment del seu visat, deixa de tenir estatus legal al país receptor o de trànsit. El terme s'aplica als migrants que infringeixen les normes d'admissió del país o qualsevol altra persona no autoritzada a romandre al país receptor (també anomenat clandestí/il·legal/migrant indocumentat o migrant en situació irregular).

Multiculturalitat. Situació de coexistència de diferents cultures o grups culturals (pluralisme cultural) i efectes espontanis d'aquesta coexistència. Perspectiva teòrica derivada.

Naturalització. Concessió de la nacionalitat per un estat a un estranger mitjançant un acte formal individual. El dret internacional no preveu normes detallades relatives a la naturalització, però reconeix la competència de cada estat de naturalitzar a persones que no són els seus nacionals i que sol·liciten ser nacionals d'aquest estat.

Normes internacionals mínimes. Els estats estan obligats a observar normes mínimes establertes pel dret internacional relatives al tractament d'estrangers al seu territori (o de la propietat d'aquestes persones). Així, per exemple, l'estat violaria el dret internacional i aquestes normes mínimes si incorregués en denegació de justícia, en el retard injustificat d'un procediment judicial o d'accés als tribunals.

Prejudici. Forma més elemental de la lògica de l'exclusió. S'alimenta d'un sistema de representació que assigna a cada comunitat uns trets diferencials negatius i deixa de banda l'experiència real que s'hagi produït arran del contacte amb aquests grups. El prejudici no necessita alimentar-se amb cap conflicte econòmic, polític o social, sinó que treballa amb elements purament imaginaris: reputacions que no es verifiquen, amenaces, llegendes o mites.

Prevenió. En un conflicte, intervenció abans que esclati la crisi, per evitar-la; aquest concepte, però, també pot significar no fer front al conflicte, no analitzar-lo en profunditat.

Prevenió. Procés d'intervenció en un conflicte abans que esclati la crisi.

Racisme. El racisme clàssic (racisme biològic) propugna la desigualtat de les races i, en conseqüència, legitima i justifica l'explotació d'unes per part d'altres, basant-se en arguments pretesament científics. El racisme biològic va quedar científicament invalidat després de la segona guerra mundial en les quatre conferències mundials convocades per la UNESCO (entre 1950 i 1967) que va concloure que el concepte de raça biològica no es pot aplicar a l'espècie humana. La característica indispensable per aplicar-lo és que hi ha d'haver diferències genotípiques* (en el genoma) entre els diferents grups d'una mateixa espècie, i en el cas de l'espècie humana, les úniques diferències que s'observen són fenotípiques. Posteriorment, el racisme diferencialista

(també anomenat racisme culturalista o neoracisme) posa l'accent en les diferències culturals, i no tant en les biològiques, basant-se en els arguments del determinisme cultural.

Reassentament. Reubicació i integració de persones (refugiats, desplaçats interns, etc.) en una altra àrea geogràfica, generalment en un tercer país. És l'assentament durador de refugiats en un país diferent al de refugi. Aquest terme abasta generalment la part del procés que s'inicia amb la selecció de refugiats a ser reassentats i que conclou amb la ubicació de refugiats en una comunitat al país del reassentament.

Refugiat (reconegut). Persona que amb "fundats temors de ser perseguida per motius de raça, religió, nacionalitat, pertinença a determinat grup social o opinions polítiques, es trobi fora del país de la seva nacionalitat i no pugui o, a causa d'aquests temors, no vulgui acollir-se a la protecció de tal país ". (Art. 1 (A) (2), de la Convenció sobre l'Estatut de Refugiat de 1951, modificada pel Protocol de 1967).

Repatriació. El dret individual d'un refugiat o d'un presoner de guerra de tornar al país de nacionalitat en determinades condicions està previst en diversos instruments internacionals. (Convencions de Ginebra de 1949 i els Protocols de 1977, Reglament sobre les lleis i costums de la guerra terrestre, annex a la Quarta Convenció de l'Haia de 1907, Instruments de drets humans així com també el dret internacional consuetudinari). El dret a la repatriació es confereix a la persona a títol individual i no a l'autoritat que la reté. A més, la repatriació, està subjecta a l'obligació de l'autoritat d'alliberar les persones elegibles (soldats i civils) i a l'obligació del país d'origen de rebre els seus ciutadans. Repatriació és un terme que també s'aplica en situacions de crisi al personal diplomàtic i als funcionaris internacionals.

Segregació. Política de separació de les comunitats ètniques, culturals, religioses...

Segregació racial. Política de separació de les comunitats en funció de la raça.

Teoria del contacte. Hipòtesi que postula que el prejudici es pot modificar en contactes igualitaris entre grups majoritaris i minoritaris en contextos multiculturals, en la lluita per a l'assoliment de fites comunes.

Teoria de les 3D. Explica les causes dels fenòmens migratoris en funció de tres variables: desenvolupament, demografia i democràcia. És a dir, els moviments migratoris s'explicarien per raons econòmiques, socials i polítiques.

Teoria *pull-push*. Explica les possibles causes dels moviments migratoris per la tensió entre factors de dues tendències complementàries: factors *push*, que empenyen els migrants a deixar el lloc d'origen, i factors *pull* que els atrauen vers el lloc de destinació.

Tràfic de persones. La captació, el transport, el trasllat, l'acollida o la recepció de persones, recurrent a l'amenaça o l'ús de la força o altres formes de coacció, al frau, a l'engany, a l'abús de poder o d'una situació de vulnerabilitat o la concessió o recepció de pagaments o beneficis per obtenir el consentiment d'una persona que tingui autoritat sobre una altra, amb fins d'explotació.

(Art. 3 (a) del Protocol per prevenir, suprimir i sancionar el tràfic de persones, especialment dones i nens, que complementa la Convenció de les Nacions Unides contra la delinqüència organitzada transnacional, 2000).

Xenofòbia. Odi, repugnància o hostilitat cap als estrangers. En l'àmbit internacional no hi ha una definició acceptada de xenofòbia encara que pot ser descrita com actituds, prejudicis o conductes que rebutgen, exclouen i, moltes vegades, menyspreen altres persones, basats en la condició d'estranger o estrany a la identitat de la comunitat, de la societat o del país. Hi ha una relació molt estreta entre racisme i xenofòbia, termes difícils de separar.

7.2. Glossari específic

Accés al currículum. Des de la perspectiva que presentem, l'objectiu final de qualsevol mesura d'atenció a les necessitats individuals ha de ser l'accés al currículum normalitzat per al conjunt de l'alumnat. Es prioritzaran, per tant, el disseny de currículums inclusivius i les mesures d'acceleració de l'aprenentatge.

Accions positives. La lluita contra la discriminació negativa s'ha de traduir en accions de discriminació positiva, tenint sempre en compte algunes condicions: que existeixi una situació objectiva de desigualtat, que aquesta duri només mentre persisteixi la discriminació de signe contrari, que el principi superior que l'ha de guiar és l'interès del menor, que no ha generi dependència, que sigui pública i transparent i que es disposi d'indicadors per prevenir els possibles efectes negatius.

Acollida. És el terme que s'utilitza habitualment per referir-nos al procés i als mecanismes d'atenció que acompanyen l'arribada de nous i noves (de l'origen que sigui), en aquest cas en l'àmbit escolar.

Adaptació curricular. Mesura d'atenció individualitzada que consisteix en una adaptació del currículum per als alumnes de necessitats educatives especials. Pot tenir efectes negatius si no es contempla com una mesura transitòria encarada a l'acceleració de l'aprenentatge i a l'accés al currículum normalitzat.

Apoderament. Literalment, donar poder (de l'anglès "empowerment"). Podem definir-lo com el procés mitjançant el qual les persones enforteixen les seves capacitats, la confiança, la visió i el protagonisme com a grup social per impulsar canvis positius en les situacions que viuen.

Aula inclusiva. Aula que inclou efectivament i eficaçment tot l'alumnat, siguin quines siguin les seves característiques, de manera que permet als alumnes més vulnerables accedir a condicions d'igualtat.

Centre inclusiu. Centre que, en comptes de tenir una oferta educativa estàndard basada en supòsits de "normalitat" a la qual s'ha d'adaptar l'alumnat, centra els seus esforços en satisfer les necessitats de tots i cadascun dels seus alumnes, sense excloure'n cap.

Civisme. Comportament correcte (en relació a uns determinats valors col·lectius) dins l'espai públic, en relació a les institucions i a altres ciutadans. Actitud conscient i compromís social de respecte d'aquests valors col·lectius.

Codis culturals. Pautes que estableixen allò que es considera lògic, comprensible i correcte en la comunicació i les interaccions socials, basades en els referents culturals d'una comunitat.

Conflicte intercultural. Conflicte en el qual el problema és la contraposició de valors, necessitats i/o referents culturals.

Convivència. Articulació harmònica de tots els individus i grups en una societat complexa i dinàmica, acceptant-ne la diversitat però no la desigualtat i amb un objectiu final de cohesió social.

Cultura. Cal distingir dues accepcions bàsiques i diferenciades del terme:

cultura. Conjunt de coneixements i facultats que posseïm i acumulem com a fruit de l'estudi i les lectures, els viatges i l'experiència.

cultura. Segons el concepte antropològic, conjunt complex de formes de vida dels grups humans que inclou coneixements, creences, arts, lleis, morals, costums i altres capacitats i hàbits adquirits per l'home com a membre d'una societat. Es pot entendre com a mecanisme adaptatiu (que incorpora la totalitat d'eines, actes, pensaments i institucions per mitjà de les quals els pobles viuen i es perpetuen), però també com a sistema simbòlic (que esdevé el sistema de referència per interpretar el nostre entorn i per a desenvolupar-nos-hi).

Currículum ocult. Elements transmesos des de la pràctica educativa, més enllà del projecte curricular explícit o dels materials curriculars: actituds del professorat, usos del llenguatge, relacions que s'estableixen en el marc de l'escola, determinats símbols.

Discontinuitat. Utilitzem aquest terme per referir-nos a la manca d'elements i continguts culturals i d'experiències compartides entre l'escola i l'entorn familiar i social dels alumnes. Aquestes discontinuïtats dificulten l'adquisició d'aprenentatges significatius i suposen un factor de discriminació negativa per a determinats alumnes.

Diversitat cultural. Tot i que és un concepte que sovint s'utilitza per referir-se a la presència de col·lectius procedents d'altres països, estrictament fa referència a la presència de grups amb pautes i referents culturals diversos, encara que no siguin immigrants.

Dol migratori. Síndrome habitual en els primers temps després d'un procés migratori, caracteritzada per la nostàlgia, el dolor pel desarrelament, l'enyor i els problemes d'adaptació a les noves condicions.

Equitat. Distribució dels recursos i de les oportunitats per al ple desenvolupament de les potencialitats de cada persona en funció de les seves necessitats. Completa el concepte d'igualtat, en el sentit no només del reconeixement de l'igual valor en dignitat de totes les persones, sinó com a subjecte de drets i oportunitats reals (entronca així amb el concepte de justícia).

Estigmatitzar. En sentit figurat, marcar algú amb un estigma, és a dir, assenyalar-lo com a portador d'alguna infàmia. Originalment, un estigma és una marca feta amb ferro roent o algun altre signe visible d'infàmia, esclavatge o baixesa moral.

Estrès migratori. Estrès produït per la transició que comporta el procés migratori i que pot generar reaccions com excitació, ansietat, ira, depressió, problemes somàtics, malalties, etc.

Exclusió social. Situació resultant d'un conjunt de factors de desavantatge o de vulnerabilitat social que poden afectar persones o grups i que generen situacions d'impossibilitat o de gran dificultat d'accedir als mecanismes de desenvolupament personal, inserció sociocomunitària i als sistemes de protecció social.

Èxit escolar. S'ha d'entendre no només en el sentit de reeixir en els aspectes estrictament acadèmics (èxit acadèmic), sinó també en els personals (èxit personal), de manera que l'experiència del pas de l'infant per l'escola sigui positiu i favorable per al seu desenvolupament individual i social.

Família. Institució que es defineix com el conjunt de relacions de parentiu. Es basa en tres tipus de relacions: les d'aliança (matrimoni), les de filiació (ascendència i descendència) i d'afinitat (lligams no consanguinis). Es troba en totes les cultures, com un dels elements universals, però sota formes i models molt diversos.

Família extensa. Relacions familiars més enllà del nucli format pels pares i els fills. En funció de les cultures es tenen en compte més o menys relacions, i en moltes ocasions esdevenen la xarxa de suport comunitari fonamental.

Família monoparental. Nucli familiar integrat per una sola figura parental (pare o mare) i els fills.

Família occidental. Model familiar nuclear basat en la tradició judeocristiana. Es basa en una aliança (matrimoni) entre un home i una dona, en la qual es reconeix la màxima autoritat familiar per al marit (sistema patriarcal). La família es construeix sobre la base de la divisió sexual del treball (la dona com a mestressa de casa i el marit com a proveïdor).

Inclusió social. Participació plena dels individus en la societat atenent tres eixos bàsics: participació en el mercat productiu, reconeixement i públic i participació política, i adscripció social i comunitària (a través de la família i les xarxes socials).

Integració sociocultural. Procés d'incorporació del conjunt de grups socials o culturals en una societat, des d'una perspectiva de futur, amb la finalitat de creació d'un nou espai social on hi tinguin tots cabuda, sense cap mena d'exclusió.

Interculturalisme. Posició sociopolítica i educativa derivada de la perspectiva intercultural.

Multiculturalisme. Posició sociopolítica derivada de la perspectiva multicultural.

Pluralisme cultural. Situació de coexistència de diferents cultures o grups culturals.

Resolució del conflicte. Procés que ens porta a abordar el conflicte fins descobrir i resoldre les causes profundes que l'han originat.

Síndrome d'Ulisses. Nom amb que es coneix popularment la síndrome de l'immigrant amb estrès crònic múltiple descrit pel doctor Ashotegui. És deguda a un desequilibri entre les demandes ambientals i la capacitat de resposta o d'adaptació. Afecta principalment els sistemes immunològic, cardiovascular, sexual, endocrí i metabòlic, i es pot traduir en somatitzacions, dolors corporals de difícil solució si els símptomes només es tracten farmacològicament.

Socialització. Procés pel qual un individu aprèn i interioritza els elements de la cultura del seu entorn social i es desenvolupa i troba el seu lloc com a membre del seu entorn.

Socialització comunitària. Procés de socialització en el marc d'una comunitat de pertinença restringida, que pot ser familiar, residencial (de barri), per origen (en el cas de les minories o de població immigrada)..., en la qual es desenvolupa la vida quotidiana. Es pot contraposar al concepte de socialització societària que faria referència a aquest mateix procés però en un marc més ampli, en el conjunt de la societat.

Vulnerabilitat social. Conjunt de situacions d'equilibri social i personal precari que es poden transformar en exclusió social amb la intensificació d'algunes de les condicions d'instabilitat o dèficits existents o amb l'aparició de nous factors d'exclusió.

Xarxes comunitàries. Xarxes de relacions socials que s'estableixen en el marc d'una comunitat de pertinença (família extensa, col·lectiu d'origen, grup minoritari, comunitat de veïns...).

Xoc emocional. Situació de vulnerabilitat emocional extrema provocada per una transició estressant. És molt habitual en els infants estrangers en el seu moment d'adaptació a l'escola, sobretot quan no hi ha un període d'adaptació previ. Pot generar angoixa, por, depressió, desorientació, etc. o fins i tot somatitzar-se en algun tipus de dolor o malaltia.